

oanständigt uppträdande på offentlig plats. Kulmen kom när riksdagen 1941 bekräftade ett beslut om grundlagsändring som innebar att riksdagen vid krigsfara kunde införa förhandscensur av tidningar. Tryckfrihetsordningen 1949 innebar visserligen ett starkare skydd för tryckfriheten än vad som någonsin tidigare rått, men det är frapperande, och lärorikt för framtiden, hur ett land med en så lång tradition av press- och yttrandefrihet så snabbt kunde genomföra så betydande inskränkningar av dessa rättigheter.

Volymen har många förtjänster, och har alla möjligheter att bli ett oumbärligt standardverk i en fråga som inte kommer att förlora sin aktualitet under överskådlig framtid. Även om de många uppsatserna överlappar varandra är det inte särskilt störande, då de olika perspektiven på samma händelser och fenomen tvärtom berikar varandra. Det är glädjande att Sveriges riksdag tar ansvar för kunskapsspridning om Sveriges politiska och konstitutionella historia, som under 2017 även skedde i anslutning till 400-årsjubileet av Sveriges första Riksdagsordning. En stor brist är dock bristen på ämnes- och personregister, något att åtgärda till de publikationer som förhoppningsvis utkommer med anledning av den svenska demokratis 100-årsjubileum.

Stockholms universitet

JOAKIM SCHERP

Karin Strand, *Brott, tiggeri och brännvinets fördärv. Studier i socialt orienterade visor i skillingtryck* (Möklinta: Gidlunds förlag 2016). 272 s.

”Sorgserliga saker hända”, så börjar texten till ett av de mer kända skillingtrycken *Visan om den sköna konstberiderskan Elvira Madigan*, författad av förläggaren och opinionsbildaren Johan Lindström Saxon (1859–1935) under hösten 1889. Den spred sig snabbt och kom att höras under flera årtionden framåt och traderades vidare mellan generationer av barn, som sjöng om den sorgliga kärlekshistorien mellan löjtnant Sixten Sparre och cirkusartisten Elvira Madigan. Och om just dessa olyckliga kärlekshistorier, om skeppsbrott och superi, om avrättningar, om ond bråd död och skandaler handlade skillingtryckens visor. I skillingtrycken återberättades även nyheter och berättelser som i dag sprids via andra typer av medier, som tv, sociala medier, tidningar och skvallerpress. Sitt namn fick skillingtrycken av att de betingade en eller två skilling i pris och var en enkel och billig trycksak som ofta bestod av ett halvt tryckark, det vill säga åtta sidor, och innehöll en eller flera visor. Skillingtrycken såldes ofta av kringvandrande försäljare, på marknader och ibland även i städernas bodar. Deras gensomslagskraft var stor, mycket just tack vare deras ringa kostnad och lättillgänglighet, men

även det lockande innehållet, som också spreds muntligt. Genren är relativt gammal – det äldsta bevarade skillingtrycket är från 1500-talets senare del och genren var livaktig fram till tiden efter första världskriget, då den ersattes av utgivna visböcker.

Med skillingtryckens visor som utgångspunkt tar sig litteraturvetaren och visforskaren Karin Strand an tre olika visgenrer för att belysa hur dessa tog sig an sociala problem i sin samtid. Boken består av en inledning där skillingtryckens och forskningsfrågans kontexter beskrivs och följs av tre avsnitt om olika genrer av skillingtryck. Här kartlägger och studerar hon i tur och ordning de så kallade "blindvisorna", som avser visor som författats av eller attribuerats till blinda personer och som dessutom på något sätt tematiserar den blindes egen tillvaro; visorna som behandlar brott och brottslingar, samt visor som anknyter till nykterhetsrörelsen. I alla avsnitten finns textanalyser och socialhistoriska perspektiv men också biografier över de personer som besjungs i visorna. I slutet av boken finns register över visor, upphovs personer och attribueringar. Strand pekar på hur åsidosatt skillingtrycket varit i forskningen och hur dess karaktär av tillfällstryck har gjort att få bevarats. Jag hade gärna sett att hon kopplat samman den tidigare forskningen och insamlingen av dessa visor med den tidiga folklivsforskningens arbeten. Kopplingarna mellan kartläggning, attribuering och insamling med insamlingen av den "bortdöende" folkkulturen är många och skillingtrycken sågs som en självklar del av en folklig kultur.

Syftet med studien är att undersöka "hur dessa populära texter representerar de verkliga omständigheter och händelser de utger sig för att skildra" (s. 13). Detta vill författaren göra genom att på tre nivåer studera visornas innehåll: som källmaterial, estetiska texter och sociala gränssnitt. Dessa nivåer kan även beskrivas som olika perspektiv och ingångar i en särskild visgenre.

Det är med andra ord skillingtrycken som tidsspegel som Strand är ute efter när hon ger sig i kast med de tre olika visgenrerna, och först ut är blindvisorna. Dessa skrevs sällan för den blinde själv, men användes ofta som ett sätt att få inkomst av försäljningen av dem. Den var med andra ord en sorts tiggarris och den ekonomiska delen av skillingtrycken är kanske som mest tydlig här. Skillingtrycken var skrivna för att säljas och behandlade ofta sådana ämnen som ansågs vara av intresse och lockande för den breda allmänheten. Strand menar att skillingtrycken var sin tids populärkultur, och jag hade här gärna sett att hon fördjupat diskussionen om detta. För vem var visorna skrivna, och hur togs de emot? Att många sjöngs och traderades vidare vet vi, men hur såg samtiden på dessa?

Strand kontextualiserar de utvalda visorna på flera sätt. Dels sätter hon in dem i ett större samhälleligt perspektiv, dels kopplar hon innehållet till de olika händelser i samtiden som gett upphov till innehållet. Detta arbets-

sätt visar vikten av skillingtrycken i deras egen samtid och varför de är en angelägen genre att studera närmare. Innehållet i visorna kan avslöja mycket om dåtidens sätt att betrakta brott och straff, funktionsnedsättningar och ekonomisk utsatthet. Även om skillingtrycken försvann under 1900-talets första decennier, pekar Strand på att de fortfarande på många sätt lever vidare, i form av parodier på en äldre vistradition.

Boken följer ett tydligt mönster och ungefär samma vinklingar återkommer och upprepas i de tre delstudierna. Strand har även studerat levnadsödena bakom några utvalda visor, och några har väckt större intresse än andra. Ett av dessa utgörs av historien om den 22-åriga Anna Maria Åhrman, som med tiden bytte könsidentitet, blev Anders Magnus och ingick äktenskap med den två år yngre Fredrica Lundmark, ett brott som en tid efter bröllopet uppdagades. Strand beskriver turerna kring målet och hur informationen om vad som hänt vandrat mellan tidningar och visor och vidare till allmänheten.

Karin Strand fångar skickligt skillingtryckens väsen genom sina tre delstudier. Beskrivningarna av individernas levnadsöden är medryckande och gör kopplingen till visorna som nyhetsförmedlare tydlig. Det är en imponerande kunskap om deras tillkomst, användning och tradering som hon besitter och med en entusiasm som är smittande visar hon på vad populärkulturen, i det här fallet litteraturen för massorna, kan lära oss om den tidens samhälle.

Stockholms universitet

MARIE STEINRUD

Thomas Sörensen, *Amerikanska inbördeskriget 1861–1865* (Lund: Historiska Media 2016). 352 s.

Tidigt under morgonen den 12 april 1861 öppnade batterierna i Charlestons hamn eld mot den federala befästningen Fort Sumter. Med beskjutningen, som skulle fortgå under de kommande 34 timmarna, startade det oerhört blodiga krig som – mer än någon annan väpnad konflikt – har präglat den amerikanska samhällsutvecklingen. Kriget ledde till emancipationen av omkring fyra miljoner slavar och en betydande konsolidering av federalmakten. Fler amerikaner dog under inbördeskriget än under USA:s alla andra krig sammantagna. Mot bakgrund av krigets genomgripande konsekvenser är det bestående intresset lätt att förstå. Historiker räknar med att det finns omkring 60 000 böcker som behandlar någon aspekt av kriget. Antalet studier på svenska är dock betydligt mer begränsat. Alf Åberg, Roger Kvist och